

Türk Din Mûsikîsi'nde Kullanılan Usûller

SADETTİN VOLKAN KOPAR

Dr.Öğr.Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı

Ankara / Türkiye, volkan.kopar@gmail.com

Geliş Tarihi / Received Date : 26.10.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date : 10.11.2020

Yayın Tarihi / Published Date : 31.12.2020

Atıf/ Cite as

Kopar, Sadettin Volkan. "Türk Din Mûsikîsi'nde Kullanılan Usûller". *İstem*, 18/36 (2020): 325-346. <https://doi.org/10.31591/istem.848521>

Öz

Türk mûsikîsi genel türüne göre sınıflandırıldığında, dindışı mûsikî (lâdinî) ile birlikte incelenen diğer bir tür de dinî mûsikîdir. Türk din mûsikîsinde, kullanıldığı alan ve amaca göre çeşitlenen birçok form bulunmaktadır. Okunduğu yere göre cami, tekke ve hem cami hem de tekkede okunan (ortak) formlar olarak sınıflandırılan bu formların içerisinde serbest olarak bestelenen ve/veya okunan formlar olmakla birlikte usûllü olarak bestelenen ve icra edilen formlar da bulunmaktadır. Bu çalışmada, Türk din mûsikîsinde usûllü olarak bestelenen formlar olan, ilâhi, şuşul, tevşih, na't, mirâciye, temcîd, salât-ı ümmiye, salâvat, mahfel sûrmesi, regâibiyye, nefes, mevlevî âyini, durak, mersiye, deyiş ve semahtan oluşan 16 adet form incelenmiştir. Bu formlarda, Türk mûsikîsindeki hangi usûllerin hangi sıklıkta kullanıldığı, her bir formda kaç farklı usûlün kullanıldığı, bu formlardaki büyük-küçük usûl kullanım oranları incelenmiş, elde edilen sonuçlar tablo ve şekillerle gösterilmiştir. Ulaşılan sonuçlar ışığında, kullanılan usûller icra edildiği yere göre yapılan sınıflandırma (cami, tekke, ortak) içerisinde ayrıca değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Müziği, Türk Din Mûsikîsi, Dinî Mûsikî, Form, Usûl

Abstract

The Usuls used in Turkish Religious Music

When the Turkish music is classified with its general type, the religious music has been another examined type, along with the non-religious music. In the Turkish religious music, there are many forms which diversify according to purpose and objective of use. The forms are classified as the forms based on the place where it is performed, in "mosque", "tekke" or in both of them (common), and also, within these forms, there are also forms composed or performed both without a mode and with mode (usûl). In this paper, 16 forms which are composed with mode in Turkish religious music were examined; *ilâhi*, *şuşul*, *tevşih*, *na't*, *mirâciye*, *temcîd*, *salât-ı ümmiye*, *salâvat*, *mahfel sûrmesi*, *regâibiyye*, *nefes*, *mevlevî âyini*, *durak*, *mersiye*, *deyiş* and *semahtan*. In these forms, which modes were used in which frequency, how many different modes were used in each forms, and the proportion of the use of long and short modes were examined and the results were shown in charts and diagrams. In the light of

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

the results, the used modes were also evaluated within the classification based on the place of performance (cami, tekke, common).

Keywords: Turkish Music, Turkish Religious Music, Religious Music, Form, Mode.

Giriş

Yüzyıllar öncesinden bilimsel esaslara ve belli kurallara göre oluşmuş, hüküm sürülen coğrafyalardaki kültürler arası etkileşimle gelişmiş olan Türk müzikîsi, bünyesinde barındırdığı formlar ile sanatsal derinliğini ve zenginliğini ortaya koymaktadır.

Çeşitli müziklerde bestecilerin ilhamlarını ses sanatına dökerken uymak zorunda oldukları, zaman içinde oluşmuş beste kalıplarının genel adı olan formlar, tarih içinde çeşitli sosyo-kültürel sebeplerle değişiklikler geçirmiştir. Türk müzikîsi, kullanıldığı alana, icra türüne, icra edildiği mekâna ve icra tarzına göre sınıflandırılmakla birlikte genel türüne göre de dinî ve dindışı (lâdinî) müzikî olarak sınıflandırılmaktadır (Tanrıkorur, 2003, 47-48). Güfte, tavır ve biçim anlamında dindışı müzikîden ayrılan dinî müzikî, kullanıldığı alan ve amaca göre, câmi müzikîsi, tekke müzikîsi, hem câmide, hem tekkede okunan dinî müzikîsi formları olarak üçe ayrılmaktadır. İcra edildiği yere göre sınıflandırılan bu formlarla ilgili kaynaklarda farklı tasniflere rastlanmaktadır. Türk müzikîsinin temel unsurlarından biri olan usûller, kullanım amacı itibarıyla dîni müzikîde çok önemli bir yere sahiptir. Belli kurallar dairesinde belli usûllerle bestelenen formlar olmakla birlikte bazı formlarda vücut hareketlerine uygun ve zikri coşkun bir şekilde yapmak adına tercih edilen usûller büyük önem arz etmektedir.

Çalışmada câmide, tekkede ve hem cami hem de tekkede (ortak) icra edilen, usûllü olarak bestelenen 16 adet form incelenmiştir. Bu formlarda hangi usûllerin kullanıldığı, hangi sıklıkta kullanıldığı, kaç farklı usûlün kullanıldığı ve büyük-küçük usûl oranları tablo ve şekillerle verilmiştir. Tablolarda kullanılan usûller, kullanım adet ve oranları belirtilmiş, şekillerde ise en sık kullanılan usûllerin oranları ile büyük ve küçük usûl kullanım oranları verilmiştir. Daha sonra kullanıldığı yere göre (cami, tekke, ortak) tercih edilen usûller, kendi içinde değerlendirilmiştir. Usûllü olarak beste örneklerine ulaşılan ancak günümüzde serbest olarak okunan formlar da çalışmaya dahil edilmiştir. Formlardaki usûllerin tespitinde, vuruşları aynı olup mertebesi farklı olan usûller, tek isimle çalışmaya dahil edilmiştir (örneğin, ağır düyek usûlü, düyek olarak dikkate alınmıştır).

İlâhî

Edebiyatımızda Allah ve Peygamber sevgisi başta olmak üzere dîni ve tasavvufî konuları işleyen manzûm örnek olan ve sözlük anlamı itibarıyla "Allah'a ait" anlamına gelen ilâhî, Türk din müzikîsinde câmi ve tekke ilâhîleri olmak üzere ikiye ayrılır. Câmi ilâhîleri, câmilerde yapılan ibadetler arasında veya dîni

cemiyetlerde okunan eserlerdir ve daha ağır bir üslûpla icrâ edilirler. İstisnâları olmakla birlikte tekke ilâhîleri ise genelde daha sanatlı, canlı ve hareketli eserlerdir. İlâhîler aynı zamanda tarikatlara göre de farklılık gösterirler. Tarikatların kendi büyüklerini öven ve o tarikatlara mahsus ilâhîler vardır (Turabi - Koca, 2017, 129). Hem camide hem de tekkelerde okunan cumhur ilâhîlerinde büyük usûllerin kullanıldığı, sadece tekkelerde zikir esnasında okunan zikir ilâhîlerinde ise küçük usûllerin kullanıldığı söylenebilir (Yavaşca, 2002, 649).

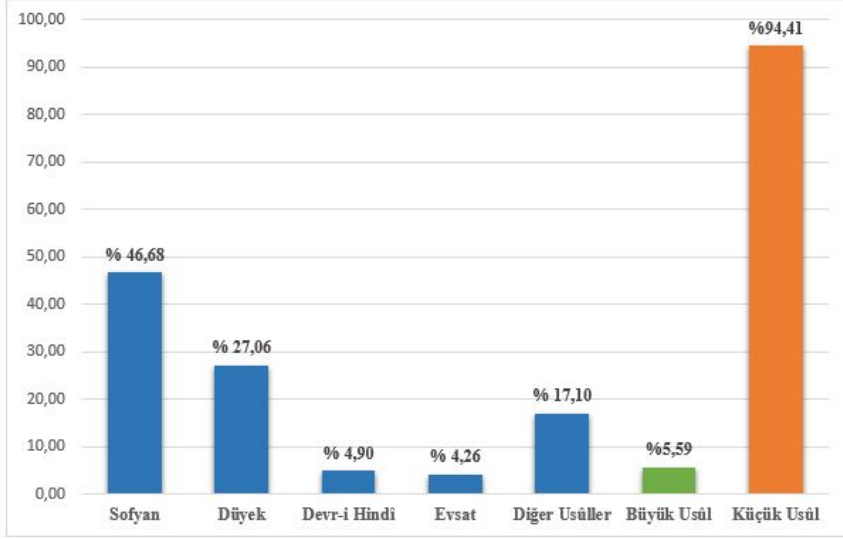
TRT Repertuarında bulunan, 13'ü iki usûlle (değişmeli) bestelenmiş 1245 adet ilâhîde kullanılan 1279 usûlün belirtildiği Tablo 1'de, ilk sütunda usûl ismi, ikinci sütunda tüm ilâhîler içinde usûlün kullanım oranı (yüzdesi), üçüncü sütunda ise usûlün kaç adet ilâhîde kullanıldığı bilgisi verilmiştir.

Tablo 1. TRT Repertuarındaki İlâhîlerde Kullanılan Usûller ve Kullanım Oranları

Usûl	Oran %	Adet	Usûl	% Oran	Adet
Sofyan	46,68	597	Hafif	0,47	6
Düyek	27,06	346	Devr-i Kebîr	0,31	4
Devr-i Hindî	4,85	62	Muhammes	0,31	4
Evsat	4,07	52	Aksak Semâî	0,31	4
Nim Sofyan	3,05	39	Çifte Düyek	0,15	2
Yürük Semâî	3,05	39	Çember	0,15	2
Aksak	2,27	29	Frenkçin	0,15	2
Müsemmen	1,33	17	Bektaşî Raksı Evferi	0,15	2
Nim Evsat	0,94	12	Evfer	0,15	2
Semâî	0,86	11	İkiz Aksak	0,15	2
Devr-i Revân	0,79	10	Oynak	0,15	2
Türk Aksağı	0,94	12	Nim Hafif	0,08	1
Raks Aksağı	0,71	9	Fahte	0,08	1
Curcuna	0,71	9	Fer	0,08	1

İlâhîlerde kullanılan küçük usûller (2 zamanlıdan 15 zamanlıya kadar olan usûller) ve büyük usûllerin (16 zamanlıdan 120 zamanlıya kadar olan usûller) kullanım oranları ile en fazla kullanılan iki usûl ve diğer usûllerin toplam yüzdesel dağılımları Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. İlâhîlerde Kullanılan Usûllerin Yüzdesel Dağılımı

TRT repertuarındaki ilâhîlerin %94,41'i küçük usûllerle, %5,59'u ise büyük usûllerle bestelenmiştir. 28 farklı usûlün kullandığı ilâhîlerde, 20 farklı küçük usûl, 8 farklı büyük usûl kullanılmıştır. İlâhî formunda bestelenen eserler içinde en fazla kullanılan usûl %46,68 kullanım oranıyla sofyan, ardından %27,06 kullanım oranıyla düyek usûlüdür. Bu iki usûl, ilâhîlerde kullanılan usûllerin %73,74'ünü teşkil etmektedir. Daha sonra sırasıyla devr-i hindî (%4,90) ve evsat usûlü (%4,26) gelmektedir.

Şuğul

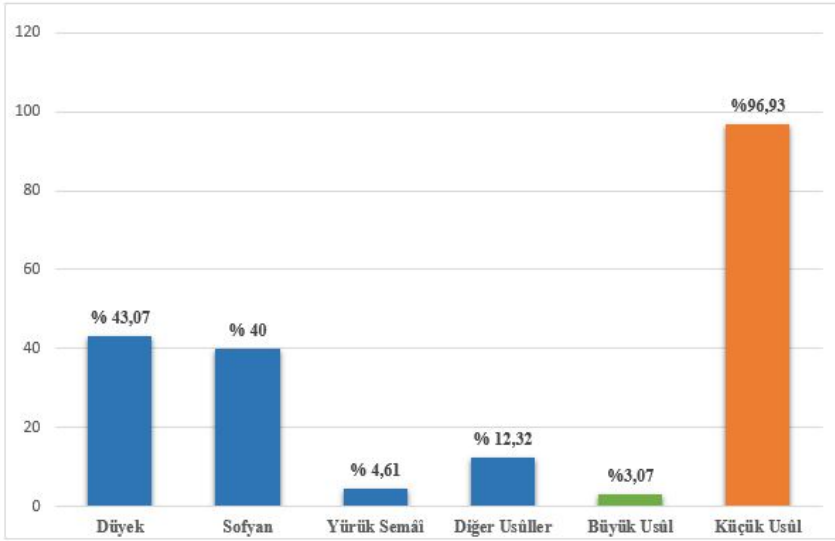
İnsanın gönlüne ışık tutan, ferahlık veren mânâsına gelen şuğul, Arapça güfteli, Türk müzikîsi makam ve usûlleriyle Türk bestekârları tarafından bestelenmiş ilâhîlerdir (Ak, 2009, 151). Arapça sofîyâne manzum parçaların ilâhî şeklinde bestelenmiş örnekleridir. Tekkelerde zikir sırasında okunur (Karadeniz, 2013, 167).

TRT repertuarında bulunan 65 adet şuğulde kullanılan usûller, bu usûllerin kullanım oranları ve adetleri Tablo 2' de, şuğulde kullanılan küçük usûller ve büyük usûllerin kullanım oranları ile en fazla kullanılan iki usûl ve diğer usûllerin yüzdesel dağılımı ise Şekil 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. TRT Repertuarındaki Şuğullerde Kullanılan Usûller ve Kullanım Oranları

Usûl	Oran %	Adet	Usûl	Oran %	Adet
Düyek	43,07	28	Çifte Düyek	1,54	1
Sofyan	40	26	Evsat	1,54	1
Yürük Semâî	4,61	3	Müsemmen	1,54	1
Aksak	1,54	1	Nim Sofyan	1,54	1
Aksak Semâî	1,54	1	Raks Aksağı	1,54	1
Curcuna	1,54	1			

Şekil 2. Şuğullerde Kullanılan Usûllerin Yüzdesele Dağılımı

Tablo 2 ve Şekil 2’de görüldüğü üzere, şuğullerde en fazla kullanılan usûller düyek (%43,07) ve sofyan (%40) usûlleridir. Bu iki usûl, şuğullerde kullanılan usûllerin %83,07’sini oluşturmaktadır. Toplam 11 farklı usûlün kullanıldığı şuğullerde, 9 farklı usûlün kullanıldığı küçük usûller kullanılan usûllerin %96,93’ünü, 2 farklı usûlün kullanıldığı büyük usûller ise %3,07’sini teşkil etmektedir.

Tevşih

Hz. Peygamber’i konu alan ilâhî olan tevşihin kelime anlamı “süslemek,

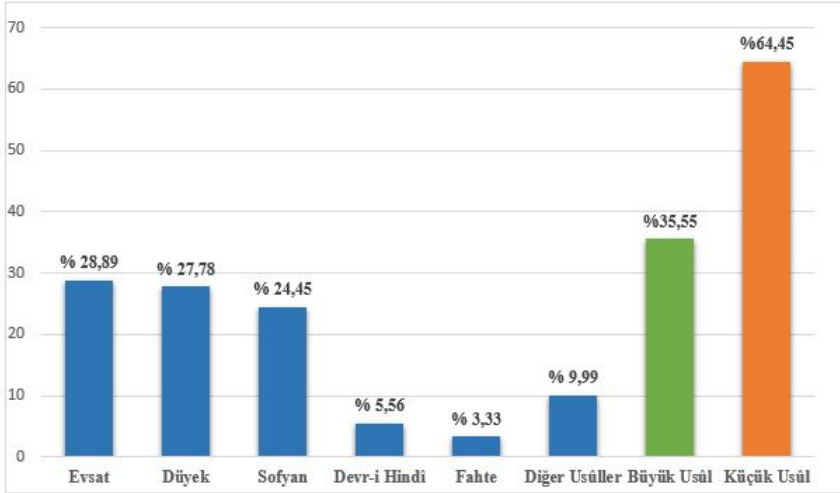
düzenlemek”tir. Mevlid ve mi'raciyye gibi büyük formda ve uzun eserlerin bölümleri arasında okunmak için bestelenmiş olan tevşihler daha çok Türkçe'dir, ancak Arapça ve Farsça yazılmış olan tevşihler de vardır” (Nuri Özcan, 2012, s. 48).

TRT repertuarında bulunan, bir tanesi 2 adet usûlle (değişmeli) bestelenen, 89 adet tevşihle kullanılan 90 adet usûlün kullanım oranları Tablo 3'de, kullanılan usûllerin yüzdesel dağılımı Şekil 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Tevşihlerde Kullanılan Usûller ve Oranları

Usûl	% Oran	Adet	Usûl	% Oran	Adet
Evsat	28,89	26	Devr-i Revân	1,11	1
Düyek	27,78	25	Yürük Semâî	1,11	1
Sofyan	24,45	22	Nim Evsat	1,11	1
Devr-i Hindî	5,56	5	Aksak Semâî	1,11	1
Fahte	3,33	3	Semâî	1,11	1
Devr-i Kebîr	1,11	1	Zencîr	1,11	1
Aksak	1,11	1	Çember	1,11	1

Şekil 3. Tevşihlerde Kullanılan Usûllerin Yüzdesel Dağılımı

Tablo 3 ve Şekil 3'de görüldüğü üzere, tevşihlerde en çok kullanılan usûller sırasıyla evsat (%28,89), düyek (%27,78), ve sofyan (%24,45) usûlleridir. Bu usûl, kullanılan usûllerin %81,12'sini teşkil etmektedir. 14 farklı usûlün kullanıldığı tevşihlerde, 9 farklı usûlün kullanıldığı küçük usûller tevşihlerin

%64,45'ini oluştururken, 5 farklı usûlün kullanıldığı büyük usûller %35,55'ini oluşturmaktadır.

Na't

Hz. Peygamber'in vasıfları hakkında, Arapça ve Farsça örnekleri bulunsa da genellikle Türkçe olarak yazılan şiirlerdir. Hem cami hem de tekke musiki-sinde okunan na'tların irticâli olarak okunmasının yanı sıra bestelenmiş ve günümüze kadar gelmiş örnekleri bulunmaktadır (Özcan, 2006).

TRT repertuarı ve devlet korosu arşivinden notasına ulaşılan, 5 adeti serbest olarak bestelenen na'tların haricinde usûllü olarak bestelenmiş 15 adet na'tta kullanılan usûller Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Na'tlarda Kullanılan Usûller

Usûl	Adet	Usûl	Adet
Durak Evferi	6	Darb-ı Türkî	1
Sofyan	4	Devr-i Hindî	1
Düyek	2	Devr-i Revân	1

6 farklı usûlün kullanıldığı na'tlerde en fazla kullanılan usûllerin durak evferi (6 adet) ve sofyan (4 adet) usûlleri olduğu görülmektedir. Kullanılan usûllerin 2 tanesi büyük usûl (durak evferi, darb-ı türkî) diğer 4 tanesi küçük usûldür.

Mirâciye

Hz. Peygamber'in göğse yükseltme yani mirâca çıkma hadisesini anlatan eserlerdir. İslam tarihinde, edebiyat ve kültürümüzde önemli bir yere sahip olan mirâc hadisesini anlatan manzumelere mirâciye veya mirâcnâme adı verilmektedir. Kutbün-Nâyi Osman Dede (ö. 1730) tarafından bestelenen mirâciye, recep ayınının 27. gecesini olan mirâc kandilinde selâtin câmilerinde ve bazı dergâhlarda okunmaktadır (Turabi - Koca, 2017, 102).

Muhtelif mısralı şiirler kümesine bağlı ezgilerden mürekkep olan miraciyenin umumî şekli segâh, müstear, dügâh, neva, hüseyinî makamlarında altı hane ile sonda nişabur makamındaki münacat hanesi ve hanelerin başlarındaki 5 adet tevşihlerle belirtilmiştir (Ezgi, 1935, 137).

Bu güne kadar neva bahri bulunamamıştır. Hüseyinî bahrin de birkaç beyti kayıptır. Gerisi eksiksiz tespit edilmiştir. Elimizde dört kaynaktan gelen notalar mevcuttur. Ufak tefek farklılıkların dışında birbirine uymaktadır. Bahirlerin usûlsüz olduğunu beyan eden geniş bir gruba karşı darb-ı türkî usûlünde nota-yalar alanlar da vardır (Yavaşca, 2002, 701).

Çalışmamızda notalarına ulaşabildiğimiz, Suphi Ezgi'nin (Ezgi, 1935, 102-137), Abdülkadir Töre'nin (Karadeniz, 2013, 659-669), Zeki Arif Ataerğın'in

(Yavaşca, 2002, 702-733) ve Nazmi Özalp'in (Özalp, 1992, 385-420) notaya aldıkları mirâciyeler dikkate alınmıştır.

Suphi Ezgi'nin türkî zarf olarak belirttiği usûl (Ezgi, 1935, 50), usûl kaynaklarında darb-ı türkî veya türkî darp olarak belirtilen 18 zamanlı usûldür (Özkan, 2007, 718; Ungay, 1981, 131; Çakar, 1996, 229). Mirâciyede kullanılan usûller Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Mirâciyede Kullanılan Usûller

Nota	Segâh Tevşih / Hane	Müstear Hane	Dügâh Tevşih / Hane	Saba Tevşih / Hane	Hüseyinî Tevşih / Hane	Münâcat
Suphi Ezgi	Çember - Darb-ı Türkî / Darb-ı Türkî	Darb-ı Türkî	Hafif / Darb-ı Türkî	Devr-i Kebîr / Darb-ı Türkî	Devr-i Kebîr - Çember / Darb-ı Türkî	Darb-ı Türkî
Abdülkadir Töre	Düyek - Hafif / Serbest	Serbest	Sofyan / Serbest	Nim Sofyan / Serbest	Nim Sofyan / Serbest	Serbest
Zeki Arif Ataergin	Çember / Çember	Serbest	Hafif / Hafif	Devr-i Kebîr / Devr-i Kebîr	Devr-i Kebîr - Çember / Serbest	Çember
Nazmi Özalp	Çember / Serbest	Serbest	Hafif / Serbest	Devr-i Kebîr / Serbest	Devr-i Kebîr / Serbest	Serbest

Tablo 5 incelendiğinde, mirâciyelerde 3 farklı küçük usûl (nim sofyan, sofyan, düyek) ve 4 farklı büyük usûlden (darb-ı türkî, çember, devr-i kebîr, ve hafif) oluşan 7 farklı usûlün kullanıldığı, bazı bölümlerin de serbest olarak notaya alındığı görülmektedir. Tevşih bölümlerinde nim sofyan, sofyan, düyek, darb-ı türkî, çember, devr-i kebîr ve hafif usûllerinin kullanıldığı görülmektedir. Hanelerde, serbest (usûlsüz) olmakla beraber büyük usûller olan darb-ı türkî, çember, devr-i kebîr ve hafif usûllerinin kullanıldığı, münâcat bölümünde ise serbest kullanımın yanında darb-ı türkî ve çember usûllerinin tercih edildiği görülmektedir.

Temcîd

Tâzim ve senâ etmek anlamındaki temcîd, minarelerde ezandan ayrı olarak Allah'a yapılan dua, tazarru ve münâcâtlardır (Ubeydullah, 2011, 40/410). Serbest veya ölçülü olarak bestelenmiş dinî müsîkî formudur (Koç, 2011, 60).

Notası bulunan ve ulaşabildiğimiz 12 adet temcîd şunlardır; irak temcîd (Ezgi, 1935, 67), 6 adet saba temcîd (Özdamar, 1997, 170-175), bestenigâr temcîd (Sezikli, 2015, 96), nevâ, eviç ve hicaz temcîd (Koç, 2011, 73-74), hüseyni temcîd (Eren Köksal, 2017, s. 77)

Notasına ulaşılan 12 temcîdin 5 adeti serbest olarak, 7 adeti usûlle bestelenmiştir. Üçü 2 adet usulle bestelenen 7 adet temcîtte kullanılan 10 adet usûl Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Temcîdlerde Kullanılan Usûller ve Oranları

Usûl	Adet
Sofyan	5
Düyek	3
Raks Aksağı	1
Durak Evferi	1

4 farklı usûlün kullanıldığı temcîdlerde, en fazla sofyan usûlü (5 adet) kullanılmıştır. Sonra sırasıyla düyek (3 adet), raks aksağı (1 adet) ve durak evferi (1 adet) usûlleri kullanılmıştır. Bu usûllerin içerisinde 1 adet büyük usûl, diğerlerinde küçük usûl tercih edilmiştir.

Salât-ı Ümmiye

Mevlid merasimleri, teravih namazlarında her dört rek'attan sonra, tarikat zikirlerinde, hırka-i saâdet ve sakal-ı şerif ziyareti esnasında cumhur olarak okunan bir dinî müsîkî formudur. Hz. Peygamber'e, aile fertlerine ve yakınlarına dua ifadelerinden ibarettir (Özcan, 2009, 36/20).

Salât-ı Ümmiye'nin usûlü ile ilgili farklı görüşler vardır. Suphi Ezgi, semâî usûlü ile (Ezgi, 1935, 5), Halil Can (Yavaşca, 2002, 634) ve Ekrem Karadeniz (Karadeniz, 2013, 165), "aksak semâî evferi + nim evsat + 2 adet aksak semâî" birleşimi ile 43 zamanlı olarak bestelendiğini ifade etmişlerdir.

Nazmi Özalp Salât-ı Ümmiye'yi usulsüz (serbest) olarak ortaya koyarken (Özalp, 1992, 368), Cahit Öney, "3 Türk aksağı + 1 yürük semâî + 1 Türk aksağı + 2 yürük semâî + 1 Türk aksağı" usûllerinden oluşan toplam 43 zamanlı olduğunu ve İlk Türk aksağı'nın Rauf Yekta Bey tarafından zafer usûlü olarak adlandırılan usûl olduğunu ifade etmiştir (Öney, 1987, 10-11).

Bu ifadeler doğrultusunda salât-ı ümmiye'de kullanılan usûl çeşitleri Tablo 7' de gösterilmiştir.

Tablo 7. Salât-ı Ümmiye’de Kullanılan Usûller

Kaynak	Usûl
Suphi Ezgi	Semâî
Halil Can Ekrem Karadeniz	Aksak Semâî Evferi Nim Evsat Aksak Semâî
Cahit Öney	Zafer Türk Aksağı Yürük Semâî

Ulaşılan farklı kaynaklarda kullanılan usûllere bakıldığında, salât-ı ümmiyede 7 farklı usûl kullanılmıştır. Kullanılan usûllerin tümü küçük usûldür.

Salâvat

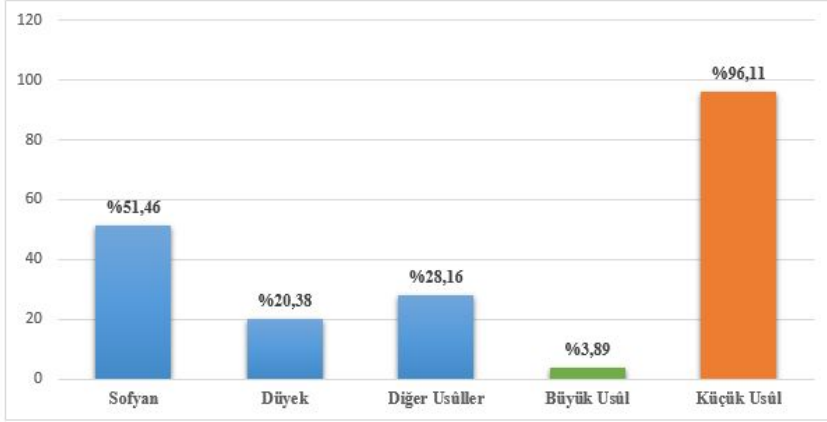
“Sözlükte “dua, tâzim, rahmet” gibi anlamlara gelen **salât** ile (çoğulu **salâvat**) “esenlik” mânasındaki **selâm** kelimelerinden oluşan **salât ü selâm**, “aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm” veya “sallallahü aleyhi ve sellem” şeklindeki dua cümlelerinin yerine daha çok Osmanlı Türkçesi’nde kullanılmıştır. Böyle dua etmeye “salavat getirme”, Arapça’da ise “tasliye” denir” (Mertoğlu, 2009, 36/23). Salânın dışında okunan Hz. Peygambere selam ve dua sözleri içeren küçük formdur (Tıraşçı, 2015, 91).

Çalışmada, Fatih Koca’nın “İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği” isimli çalışmasındaki notalarına ulaşılan 215 adet salâvat değerlendirilmiştir (Koca, 2017, 199-496) Bu salâvatların 12 tanesi serbest olarak, biri 2 adet usulle, biri 3 adet usülle bestelenmiştir. Usülle bestelenen 203 adet salâvatta toplam 206 adet usûl kullanılmıştır. Salâvatlarda kullanılan usûller ve kullanım oranları Tablo 8’de, yüzdesel dağılımı Şekil 4’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Salâvatlarda Kullanılan Usûller ve Oranı

Usûl	% Oran	Adet	Usûl	% Oran	Adet
Sofyan	%51,46	106	Müsemmen	%1,46	3
Düyek	%20,38	42	Aksak Semâî	%1,46	3
Nim Sofyan	%5,82	12	Türk Aksağı	%0,98	2
Devr-i Hindî	%3,39	7	Nim Çember	%0,49	1
Raks Aksağı	%3,39	7	Devr-i Revân	%0,49	1
Yürük Semâî	%3,39	7	Devr-i Kebîr	%0,49	1
Evsat	%2,91	6	Çember	%0,49	1
Semâî	%2,91	6	Nim Evsat	%0,49	1

Şekil 4. Salâvatlarda Kullanılan Usûllerin Yüzdesel Dağılımı

16 farklı usûlün kullanıldığı salâvatlarda en çok kullanılan usûller sofyan (%51,46) ve düyek (%20,38) usûlleridir. Bu iki usûl, salâvatlarda kullanılan usûllerin %71,84'ünü oluşturmaktadır. 13 farklı küçük usûl kullanılan usûllerin %96,11'ini teşkil ederken, kullanılan 3 farklı büyük usûl % 3,89'unu teşkil etmektedir.

Mahfel Sürmesi

Camilerde müezzin mahfelinde namazdan sonra, cemaatin teşbih çekmesi, duâ etmesi ve salât-u selâm getirmesine hazırlamak için okunan Arapça mensur kıt'alaradır (Karadeniz, 2013, 169).

Mahfel sürmesi beş bölümden oluşur. Bunlar, birinci duâ, âyetelkürsî, tesbihler, ilâhi ve son duâdır. Abdülganî Gülşenî tarafından bestelenen tek eserdir (Kaplan, 1991, 55). Bu eser, Suphi Ezgi tarafından düyek, sofyan ve durak evferi usûllerinde notaya alınmıştır (Ezgi, 1935, 72-74). Tesbîhât bölümleri bu usûllerde okunabilir fakat diğer bölümler besteye bağlı kalınarak serbest ve kıraâte uygun bir şekilde okunmalıdır (Koca, 2017, 1527).

Regâibiye

Üç aylardan ilki olan recep ayının ilk cuma gecesi olan ve Müslümanlar arasında kandil olarak kutlanan, yaygı bir kanaatle Hz. Peygamber'in anne karnına düştüğü gece olarak bilinen regâib gecesi için yazılan şiirlere regâibiye denir (Yıldız, 2008, 49). Mevlid türüne benzeyen, câmi ve tekkelerde okunan manzum eserlerdir (Turabi - Koca, 2017, 103). "Edebiyatımıza ve müsîkîmize Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî tarafından ilk kez 1757-1774 yılları arasında kazandırılmıştır. Salâhi Dede'nin kaleme aldığı Na'lizâde İbrahim Efendi'nin bestelediği "Besteli Regâibiye"nin notaları mevcut değildir. Ancak irticâli olarak solo ya da cumhur olarak tekkelerde okunmaya devam etmiştir " (Koca, 2018, 552) Beste olarak hiçbir örneği olmayan Regâibiye, beyit başlarında yazılan

makamlara bağılı kalarak Doç.Dr. Fatih Koca tarafından yeniden bestelenmiştir. 21 farklı makam, salâvat, mukaddime, ağaz-ı kelâm ve bahr-ı sâni bölümlerinden oluşan bestede, serbest bölümler olmakla birlikte sofyan, aksak semâi ve nim evsat usûlleri kullanılmıştır (Koca, 2018, 558-572).

Nefes

Nefes, bektâşi şâir ve âşıkları tarafından yazılmış ve bestelenmiş olan, bektâşi felsefesini ifade eden, bunun yanında Allah sevgisinden, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin vücûda gelmesinden, Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt'ten, Kerbelâ şehitlerinden bahseden bestelerdir (Çakır, 2017, 111). "Alevilik ve Bektaşilik"le ilgili hemen her konuyu işleyen nefesler, beste olarak daha ziyade halk mûsikîsinin etkisi altında kalmış ve küçük usûllerle bestelenmiştir. Nefeslerin ağır usûllerle icra edilenlere oturak, yürük usûlle icra edilenlere ise şahlama denir" (Özcan, 1992, 5/371).

TRT repertuarında bulunan, 72 adet nefesin sadece bir tanesinde 2 adet usûl kullanılmıştır. Nefeslerde kullanılan usûller ve kullanılan 73 adet usûlün oranları Tablo 9' da, usûllerin yüzdesel dağılımı Şekil 5'de gösterilmiştir.

Tablo 9. TRT Repertuarındaki Nefeslerde Kullanılan Usûller ve Oranları

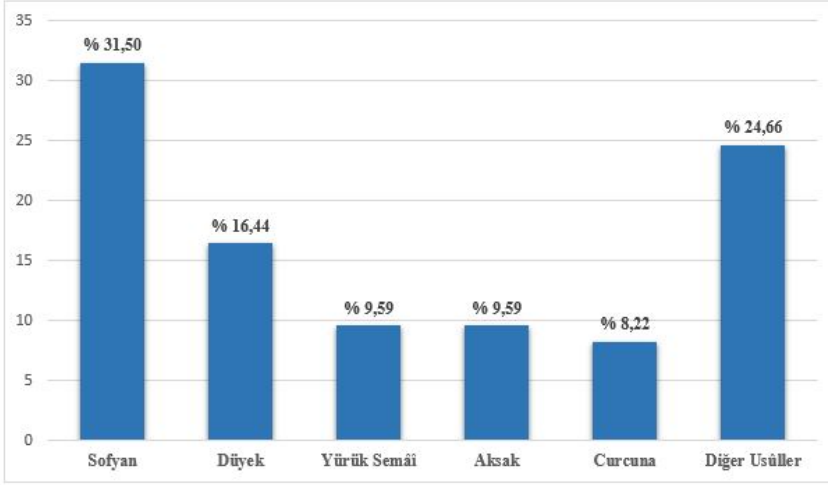
Usûl	% Oran	Adet	Usûl	% Oran	Adet
Sofyan	31,50	23	Raksan	2,74	2
Düyek	16,44	12	Semâi	2,74	2
Yürük Semâi	9,59	7	Devr-i Revân	2,74	2
Aksak	9,59	7	Nim Sofyan	1,37	1
Curcuna	8,22	6	Müsemmen	1,37	1
Devr-i Hindi	5,48	4	Türk Aksağı	1,37	1
Raks Aksağı	5,48	4	Bektâşi Raksı	1,37	1

Nefeslerde en sık kullanılan iki usûl sofyan (%31,50) ve düyek (%16,44) usûlleridir. Bu usûlleri sırasıyla yürük semâi (%9,59), aksak (%9,59) ve curcuna (%8,22) takip etmektedir. 14 farklı usûlün kullanıldığı nefeslerde, büyük usûller hiç kullanılmamış, tamamında küçük usûller tercih edilmiştir.

Gülçin Yahya Kaçar, "Bektaşî Nefeslerindeki Melodik ve Ritmik Özellikler" isimli, İstanbul Konservatuarı "Tasnif Heyeti" tarafından 1933 yılında notaya alınmış 87 adet nefesi incelediği çalışmada, en fazla kullanılan usûllerin düyek (20 adet), yürük semâi (15 adet) ve sofyan (11 adet) usûlleri olduğunu tespit etmiştir. (Yahya Kaçar, 2010) Bu çalışmada incelenen 87 nefesin 35 adeti TRT

repertuarında bulunan nefeslerdir.

Şekil 5. Nefeslerde Kullanılan Usûllerin Yüzdesele Dağılımı

Mevlevî Âyini

“Mevlevîlerin mukabele günlerinde çalıp okudukları besteler olan âyinler, yalnız sazlarla çalınan ve yine sazların refakatiyle terennüm edilen kısımları ile bir bütün teşkil ederler. Na'than'ın na'ttan sonra bir âyin, peşrev, I. selâm, 2. selâm, 3. selâm, 4. selâm, son peşrev ve son yürük semâî'den oluşmaktadır. Selâmlar sözlü ve bir bestecinin bestelediği asıl âyinin belkemiğini teşkil eden kısımlarıdır. Peşrev ve semâîler ise başka bestecilerin eserlerinden baş ve sona eklenmiş sözsüz eserlerdir. Her âyin ilk selâmın bestelendiği makamın adını alır” (Özalp, 2000, 1/117).

Bu bölümde, Timuçin Çevikoğlu'nun “*Mevlevîhânelerin Faaliyette Olduğu Dönemde Bestelenmiş Mevlevî Âyinlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi*” isimli çalışmasında incelediği, mevlevîhânelerin faaliyette olduğu dönemde geleneğe uygun olarak bestelenmiş ve elde notası bulunan 46 adet mevlevî âyini incelenmiştir (Çevikoğlu, 2010)

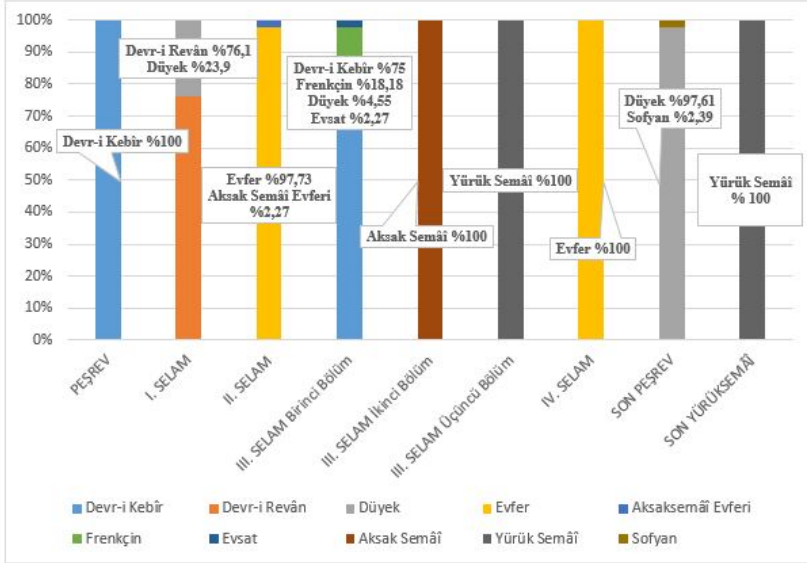
Çalışmada incelenen mevlevî âyinlerinde, sadece I. selam olarak bestelenmiş (beste-i kadîm hüseyinî ve Hammâmizâde İsmail Dede Efendi'nin sabâbüselik âyin-i şerîfi) ve III. selamının üçüncü bölümüne kadar bestelenmiş (İsmail Dede Efendi'nin bestenigâr ve Nayi Osman Dede'nin hicaz âyin-i şerîfleri) âyin-i şerîflerin diğer bazı âyin-i şerîflerin bölümleri kullanılarak tamamlanan kısımları çalışmada dikkate alınmamıştır. Bu nedenle peşrevler ve I. selam 46, II. selam ve III. selam'ın birinci ve ikinci bölümü 44, üçüncü bölümü 42, IV. selam, son peşrev ve son yürük semâî bölümleri 42 âyin-i şerîf üzerinden değerlendirilmiştir.

Mevlevî âyinlerinde kullanılan usûller ve kullanım oranları Tablo 10'da, yüzdesel dağılımları Şekil 6'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Mevlevî Âyinlerinde Kullanılan Usûller ve Oranları

	Usûl	% Oran	Adet
Peşrev	Devr-i Kebîr	%100	46
I.Selam	Devr-i Revan	%76,1	35
	Düyek	%23,9	11
II.Selam	Evfer	%97,73	43
	Aksak Semâî Evferi	%2,27	1
III.Selam Birinci Bölüm	Devr-i Kebîr	%75	33
	Frenkçin	%18,18	8
	Düyek	%4,55	2
	Evsat	%2,27	1
III.Selam İkinci Bölüm	Aksak Semâî	%100	44
III.Selam Üçüncü Bölüm	Yürük Semâî	%100	42
IV.Selam	Evfer	%100	42
Son Peşrev	Düyek	%97,61	41
	Sofyan	%2,39	1
Son Yürük Semâî	Yürük Semâî	%100	42

Şekil 6. Mevlevî Âyinlerinde Kullanılan Usûllerin Yüzdesel Dağılımı

Tablo 10 ve Şekil 6 incelendiğinde, mevlevî âyinlerinde taksimden sonra semâ meydanında üç kez dolaşmaktan ibaret olan ve devr-i veledi olarak isimlendirilen yürüyüşte çalınan peşrevin, tamamının devr-i kebîr usûlü ile bestelendiği görülmektedir. I. selamda devr-i revân (%76,1) ve düyek (%23,9) usûlü olmak üzere 2 farklı usûl kullanılmıştır. II. selamda sadece 1 adet mevlevî âyinde aksak semâi evferi, diğer âyinlerin hepsinde evfer usûlü olmak üzere 2 farklı usûl kullanılmıştır. Usûl geçkileri olduğu için üç bölüme ayrılarak ifade edilen III. selamın birinci bölümünde 4 farklı usûl kullanılmış, bu usûller en fazla devr-i kebîr (%75) ve sırasıyla frenkçin (%18,18), düyek (%4,55) ve evsat (%2,27) usûlleridir. Birinci bölümden sonra saz terennümü olan ikinci bölümün tamamı aksak semâi, “ Ey ki hezâr âferin bu nice sultan olur.” ile başlayan üçüncü bölümün tamamı ise yürük semâi usûlü ile bestelenmiştir. IV. selamın tamamı evfer usûlü, son yürük semâi bölümünün tamamı ise isminden de anlaşıldığı üzere yürük semâi usûlü ile bestelenmiştir. Son peşrev bölümünde ise sadece bir âyinde sofyan usûlü, diğer tüm âyinlerde düyek usûlü kullanılmıştır. Mevlevî âyinlerine genel olarak bakıldığında, 10 farklı usûl kullanıldığı görülmektedir. Bu usûllerin 2 tanesi büyük (devr-i kebîr, evsat), diğerleri ise küçük usûllerdir.

Durak

Zikir yapan tarikatlarda ayinlerin birinci kısmı olan kelîme-i tevhitte sonra ve ism-i celâle geçilmeden önce verilen arada bir veya iki zâkir tarafından farklı makamlarda okunan eserlerdir (Tıraşçı, 2015, 99).

Yalnız durak evferi usulünün kullanıldığı duraklar, daima durak evferi

usûlünün son ölçüsü ile başlar (Öztuna, 1969, 1/172).

Serbest olarak icra edilen duraklar sadece dergâhlarda icra edilir. Dergâhlarda yapılan “zıkr-i âlenî” esnasında zâkirbaşının zikri durdurup bu eseri okumaya başlamasıyla zikreden dervişler sükûnete ererler. İşte bu sebeple bu formun adına “durak” denmiştir (Ak, 2009, 143-144).

Suphi Ezgi'nin “durak evferi” usûlünde bestelendiğini iddia ettiği durakların, dergâhlarda besteli ancak bir usûle bağlı olmadan icrâ edildiği bilinmektedir. 1933 yılında çok sayıda durağı “durak evferi” usûlünde notaya alarak yayımlayan Ezgi'nin ardından Hüseyin Sadeddin Arel de çok sayıda durak bestelemiştir (Çakır, 2017, 107-108).

TRT repertuarında bulunan, 103 adeti Hüseyin Sâdetdin Arel'e ait olan, 143 adet durağın 8 adeti serbest (usûlsüz) ve 135 adeti ise durak evferi usûlünde bestelenmiştir. Durak formunda başka bir usûl kullanılmamıştır.

Mersiye

“Hüseyin ve diğer Ehl-i beyt mensuplarının şehid edilmesinin yıl dönümlerinde düzenlenen matem törenlerinde bu olaydan duyulan üzüntüyü dile getiren, sorumlularına lânetler yağdıran manzumelerin Arapça, Farsça ve Türkçe okunmasıdır. Besteli ve irticali olarak “mersiyehan” ve “nevhahan” denilen sanatkarlar tarafından okunur”(Özcan, 2004, 29/219).

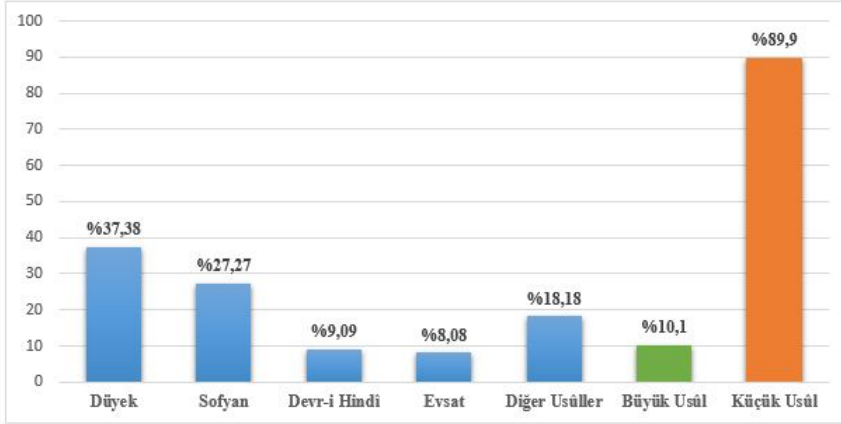
İncelemede, Mehmet Yalçın Yılmaz'ın “*Türk Din Musikisinde Mersiyeler ve Mersiyehanlar*” isimli çalışmasında incelediği, İstanbul Konservatuarı Neşriyatı Tasnif Heyeti'nin derlediği “İlahiler ve Bektaşî Nefesleri” çalışmasının içerisindeki mersiyeler, Ali Rıza Şengel ve Abdülkadir Töre koleksiyonları, Türk Tasavvuf Müsiksini ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı Arşivi ile son dönem mersiye besteleyen bestekârlardan temin edilen 99 adet mersiye dikkate alınmıştır (Yılmaz, 2006).

Mersiyelerde kullanılan usûller ve oranları Tablo 11'de, usûllerin yüzdesel dağılımı Şekil 7'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Mersiyelerde Kullanılan Usûller ve Oranları

Usûl	% Oran	Adet	Usûl	% Oran	Adet
Düyek	%37,38	37	Müsemmen	%2,02	2
Sofyan	%27,27	27	Devr-i Revân	%1,01	1
Devr-i Hindî	%9,09	9	Nim Sofyan	%1,01	1
Evsat	%8,08	8	Raks Aksağı	%1,01	1
Curcuna	%5,05	5	Hafif	%1,01	1
Yürük Semâî	%4,04	4	Muhammes	%1,01	1
Aksak	%2,02	2			

Şekil 7. Mersiyelerde Kullanılan Usûllerin Yüzdesel Dağılımı

Mersiyelerde en sık kullanılan usûller düyek (%37,38) ve sofyan (%27,27) usûlleridir. Bu iki usûl kullanılan usûllerin %64,65'ini teşkil etmektedir. Daha sonra sırasıyla devr-i hindî (%9,09) ve evsat (%8,08) usûlleri gelmektedir. Toplam 13 farklı usûlün kullanıldığı mersiyelerde, 10 farklı küçük usûl, 3 farklı büyük usûl kullanılmıştır. Küçük usûller kullanılan usûllerin %89,9'unu teşkil ederken, büyük usûller %10,01'ini teşkil etmektedir.

Değiş

“Demek” fiilinde türetilmiş olan deyiş, Türk halk edebiyatında hece vezniyle ve ezgi eşliğinde söylenen manzumeler için kullanılır. Alevî-Bektaşî edebiyatı ve müsîkîsinde dinî-tasavvufî inancı ve tarikatın ilkelerini anlatan şiirlerdir (Duygulu, 1994, 9/263).

Sabit bir ezgi kalıbı olmayan yörelere göre değişiklik gösteren deyişler, melodik örgü ve usûlleri ile daha çok Türk halk müziği özelliği taşımaktadırlar. Bektâşîlik'te semah arasında verilen istirahat vaktinde ki sohbet esnasında icra edilmektedir (Çakır, 2017, 113).

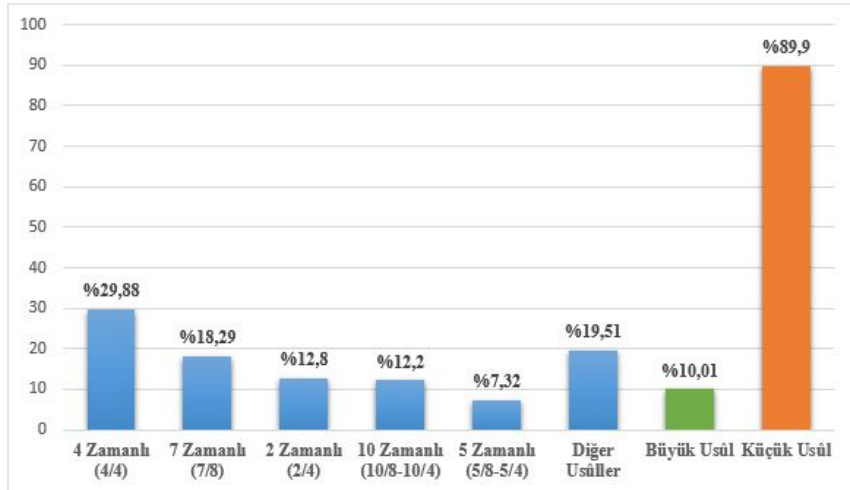
Çalışmada dinî içerikli güftesi olan TRT repertuarındaki 141 deyiş incelenmiştir. Bu deyişlerin içerisinde 2 usûl kullanılan 8 adet deyiş, 3 usûl kullanılan 4 adet deyiş, 4 ve 5 usûl kullanan 1 adet deyiş tespit edilmiştir. Toplam 164 adet usûl kullanılmıştır. Türk halk müziğindeki usûl yapısının, bölgeye, yöreye göre farklı uygulamalarının olması bu yönüyle daha kesin ve kavramsal usûl anlayışının olduğu klasik Türk müziğindeki usûllerle zaman zaman farklılık göstermesine sebep olabilmektedir. Bu benzer veya farklı kullanımlardan dolayı karışıklığa sebebiyet vermemek için deyiş ve semahlarda kullanılan usûller klasik Türk müziğindeki usûl isimleri ile değil, usûllerin zamanlarına göre, (9 zamanlı (9/8-9/4), 7 zamanlı (7/8-7/4)) gibi isimlendirilerek incelenecektir. İlk yazılan mertebe o zamanın içerisinde daha fazla kullanıldığı anlamına gelmektedir. (örneğin; 9 zamanlı (9/8 - 9/4) yazıldığında, ilk yazılan 9/8'lik mertebe-

nin daha fazla kullanıldığı anlamına gelmektedir.) Değişlerde kullanılan usûl zamanları ve kullanım adetleri Tablo 12'de, yüzdesel dağılımları Şekil 8'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Değişlerde Kullanılan Usûller

Usûl	Oran	Adet	Usûl	Oran	Adet
4 zamanlı (4/4)	%29,88	49	3 zamanlı (3/4)	%2,44	4
7 zamanlı (7/8)	%18,29	30	8 zamanlı (8/8 -8/4)	%3,04	5
2 zamanlı (2/4)	%12,80	21	13 zamanlı (13/8)	%1,83	3
10 zamanlı (10/8 - 10/4)	%12,20	20	11 zamanlı (11/8 - 11/4)	%1,83	3
5 zamanlı (5/8 - 5/4)	%7,32	12	12 zamanlı (12/8)	%0,61	1
9 zamanlı (9/8 - 9/4)	%4,88	8	20 zamanlı (20/8)	%0,61	1
6 zamanlı (6/4 - 6/8)	%3,66	6	30 zamanlı (30/8)	%0,61	1

Şekil 8. Değişlerde Kullanılan Usûllerin Dağılımı

Değişlerde en fazla kullanılan usûller sırasıyla, 4 zamanlı (%29,88), 7 zamanlı (%18,29), 2 zamanlı (%12,8) ve 10 zamanlı (%12,2) usûllerdir. 14 farklı zamanda usûlün kullanıldığı değişlerde, büyük usûller kullanılan usûllerin %10,01'ini, küçük usûller ise %89,9'unu teşkil etmektedir. Kullanılan usûller içerisinde klâsik Türk müziği usûl geleneğinde bulunmayan 30 zamanlı bir usûlün kullanıldığı görülmektedir.

Semah

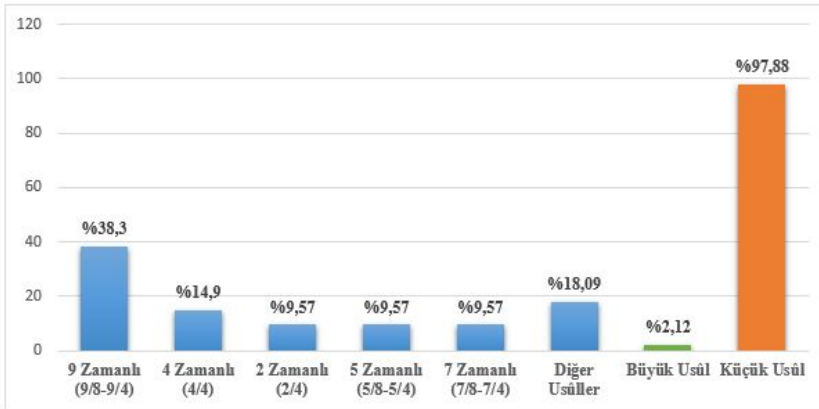
Allah sevgisi, Hz. Ali ve Hz Muhammed (S.A.V) sevgisi, Ehl-i Beyt ve oniki imamlara duyulan sevgi ile insanın insana ve tüm yaratılmışlara olan sevgisi ile ilgili sözleri içeren, alevî dedesi gözetiminde yapılan cem törenlerinde belli bir sıra ile ağırlama, yürütme ve yeldirme (ağır, orta ve yürük) olmak üzere üç bölümden oluşan hem kendi etrafında hem de halka halinde dönerek yapılan alevî-bektâşî kültüründeki dini törenlere semah denir (Kova, 2014, 107).

Çalışmada TRT repertuarında bulunan 54 semah incelenmiştir. Bu semahlardan 12 tanesinde 2 usûl, 6 tanesinde 3 usûl, 1 tanesinde 4 usûl, 2 tanesinde 5 usûl, ve 1 tanesinde 6 usûl olmak üzere toplam 94 usûl kullanılmıştır. Semahlarda kullanılan usûl zamanları ve kullanım adetleri Tablo 13'de, yüzdesel dağılımları Şekil 9'da gösterilmiştir

Tablo 13. Semahlarda Kullanılan Usûller

Usûl	Oran	Adet	Usûl	Oran	Adet
9 zamanlı (9/8 - 9/4)	%38,30	36	10 zamanlı (10/8)	%2,13	2
4 zamanlı (4/4)	%14,90	14	6 zamanlı (6/4)	%2,13	2
2 zamanlı (2/4)	%9,57	9	3 zamanlı (3/4)	%2,13	2
7 zamanlı (7/8 - 7/4)	%9,57	9	18 zamanlı (18/8)	%1,06	1
5 zamanlı (5/8 - 5/4)	%9,57	9	15 zamanlı (15/8)	%1,06	1
8 zamanlı (8/8 -8/4)	%4,26	4	22 zamanlı (22/8)	%1,06	1
12 zamanlı (12/8)	%3,20	3	14 zamanlı (14/8)	%1,06	1

Şekil 9. Semahlarda Kullanılan Usûllerin Dağılımı

Semahlarda en fazla 9 zamanlı usûllerin (%38,3) kullanıldığı göze çarparken, 4 zamanlı usûllerin (%14,9) semahlarda en fazla kullanılan ikinci usûl ol-

duğu, 7 zamanlı, 5 zamanlı ve 2 zamanlı usûllerin ise eşit oranda (%9,57) kullanıldığı görülmektedir. 14 farklı zamanda usûlün kullanıldığı semahlarda, büyük usûllerin kullanım oranı %2,12, küçük usûllerin ise %97,88'dir.

Sonuç

Türk Din Mûsikîsinin, cami, tekke ve hem camide hem tekkede okunan formları içerisinde 16 adet formda usûl kullanılmıştır. Bu formlar; ilâhî, şuşul, nefes, mevlevî âyini, tevşih, durak, mirâciye, mersiye, temcîd, salât-ı ümmiye, salâvat, mahfel sürmesi, na't, deyiş ve semahlardır.

Formların içerisinde icra edildiği yer ve amaca göre usûllerin etkin ve çok sayıda kullanıldığı formlar olduğu gibi (Örn; ilâhî, nefes, deyiş), usûlle bestelenmiş örnekleri olmasına karşın günümüzde serbest olarak (usûlsüz) okunan formlar (Örn; durak, mahfel sürmesi gibi) ve belli bir geleneğe bağlı olarak belli kurallar çerçevesinde bestelenen formlar (Örn; mevlevî âyini) mevcuttur. (Turabi, 2017) yaptığı tasnifi dikkate aldığımızda; cami mûsikîsi formlarından olan, miraciyede 7, salâvatta 16, salât-ı ümmiyede 7, temcîdte 4, mahfel sürmesinde ve regâbiyyede 3 farklı usûl kullanılmıştır. Cami mûsikîsinde kullanılan tüm usûllere bakıldığında, 21 farklı usûl kullanıldığı, kullanılan bu usûllerin %28,57'sini (6 adet) büyük usûl, %71,43'ünün (15 adet) ise küçük usûl olduğu görülmektedir. 31 farklı usûlün kullanıldığı, hem cami hem de tekkede okunan ortak formlardan, ilâhîde 29, şuşulde 11, na'tlerde 6, tevşihlerde ise 14 farklı usûl kullanılmıştır. Kullanılan bu usûllerin %38,71'i (12 adet) büyük usûl, %61,29'u (19 adet) küçük usûldür. Hem cami hem de tekkede okunan dört formun hepsinde sofyan ve düyek usûllerinin kullanıldığı, ilâhî ve şuşulderde en fazla bu iki usûlün tercih edildiği, tevşihlerde evsat usûlü ile birlikte yine sofyan ve düyek usûllerinin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Tekke mûsikîsi formlarında kullanılan usûllere bakıldığında, nefeste 14, mevlevî âyininde 12 ve mersiye de 13 farklı usûl, durak formunda ise 1 usûl kullanılmıştır. Bu dört form incelendiğinde, 23 farklı usûlün kullanıldığı ve kullanılan bu usûllerin %21,74 'ü (5 adet) büyük usûl, %78,26 'sı (18 adet) küçük usûlle bestelendiği görülmüştür. Nefes ve mersiyelerde sofyan ve düyek usûllerinin en fazla kullanılan usûller olduğu, mevlevî âyinlerinde belli kurallar çerçevesinde geleneğe bağlı kalınarak selamlarda büyük oranda aynı usûllerin kullanıldığı, durak formunda ise besteli olarak sadece durak evferi usûlünde örneklerin sunulduğu görülmüştür. Tekke mûsikîsinin içerisinde incelenen, Türk halk mûsikîsi'nin usûl yapılarının da kullanıldığı deyiş ve semahlarda 14 farklı zamanda usûlün kullanıldığı, her ikisi birlikte incelendiğinde 21 farklı usûlün tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu usûllerin %23,81'i (5 adet) büyük usûl, %76,19'u (16 adet) küçük usûldür. Deyişlerde en fazla 4 ve 7 zamanlı usûllerin, semahlarda ise 9 ve 4 zamanlı usûllerin kullanıldığı görülmüştür.

Kaynaklar

- » Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Müsîkîsî*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- » Çakar, Şeref. *Türk Musikîsinde Usûl*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- » Çakır, Ahmet. "Tekke Müsîkîsî". *Türk Din Müsîkîsî El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- » Çevikoğlu, Timuçin. *Mevlevîhânelerinin Faaliyette Olduğu Dönemde Bestelenmiş Mevlevî Âyinlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- » Duygulu, Melih. "Değiş". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/263. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- » Ezgi, Suphi. *Nazarî Amelî Türk Müsîkîsî*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Mecmua Matbaası, 1935.
- » Ezgi, Suphi. *Nazarî Amelî Türk Müsîkîsî*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Mecmua Matbaası, 1935.
- » Kaplan, Zekâî. *Dinî Müsîkî Dersleri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.
- » Karadeniz, M. Ekrem. *Türk Müsîkîsinin Nazariye ve Esasları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- » Koca, Fatih. "Abdülganî Gülşenî'nin Cumhûr Müezzînlîği Tertîbi 'Mahfel Sürmesi'". *Rast Müzikoloji Dergisi* 5/1 (2017), 1523-1534.
- » Koca, Fatih. *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- » Koca, Fatih. "Salâhî Dede'nin Regâibiyyesi'nin Yeniden Bestelenmesi". *Turkish Studies Dergisi* 13/2 (2018), 543-572.
- » Koç, Ferdi. "Türk Din Müsîkîsî'nde Temcidler ve Sakarya İli Taraklı İlçesinde Okunan Temcid Örneklere". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/23 (2011), 59-74.
- » Kova, Öner. *TRT Repertuarında Bulunan Değiş ve Semahların Müzikal Analizi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- » Köksal, Eren. "Amasyalı Fahrî Müezzîn Hacı Yunus Atak Beyefendiden Derlenen Amasya İlahileri ve Temcid Kültürü (Ziyaret Kasabası Örneği)". *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Müsîkî Sempozyumu*. 66-91. Amasya, 2017.
- » Mertoğlu, M. Suat. "Salâtüselâm". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/23-24. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- » Öney, Cahit. "Salât-ı Ümmiye'nin Usûlü Hakkında". *Müsîkî Mecmuası* 418 (Eylül 1987), 7-18.
- » Özalp, M. Nazmi. *Türk Müsîkîsî Beste Formları*. Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basın ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, 1992.
- » Özalp, M. Nazmi. *Türk Müsîkîsî Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.
- » Özcan, Nuri. "Bektaşî Müsîkîsî". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/371-372. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- » Özcan, Nuri. "Mersiye". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/219-221. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- » Özcan, Nuri. "Na't". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/437. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- » Özcan, Nuri. "Salât-ı Ümmiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/20-21. TDV Yayınları, 2009.
- » Özcan, Nuri. "Tevşîh". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/48. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- » Özdamar, Mustafa. *İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölümüne Müsîkî*. İstanbul: Kırkkandil, 1997.
- » Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Müsîkîsî Nazariyatı ve Usûlleri*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2007.
- » Öztuna, Yılmaz. *Türk Musikîsî Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1969.
- » Sezikli, Ubeydullah. *Çorum'da Dinî Müsîkî Geleneği*. İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2015.
- » Tanrıkorur, Cınuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Müsîkîsî*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
- » Tıraşçı, Mehmet. *Dinî Müsîkî Ders Notları*. İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2015.
- » Turabi, Ahmet Hakkı (ed.). *Türk Din Müsîkîsî El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- » Turabi, Ahmet Hakkı - Koca, Fatih. "Cami ve Tekke Müsîkîsî Ortak Formları". *Türk Din Müsîkîsî El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- » Ubeydullah, Sezikli. "Temcid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/410-411. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- » Ungay, M. Hurşit. *Türk Müsîkîsinde Usûller ve Kudûm*. İstanbul, 1981.

- » Yahya Kaçar, Gülçin. “Bektaşî Nefeslerindeki Melodik ve Ritmik Özellikler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55 (2010), 219-238.
- » Yavaşca, Alaeddin. *Türk Müsîkisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2002.
- » Yıldız, Alim. “Regâibiyye ve Üsküdarlı Sâfî'nin Bir Regâibiyyesi”. *Somuncu Baba Aylık İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi* 90 (2008), 49.
- » Yılmaz, Mehmet Yalçın. *Türk Din Musikisinde Mersiyeler ve Mersiyehanlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.